

28. Про сором та гідність. Підсумовуючи, зазначу, що українським історикам варто також наголошувати, що галицьким дивізійникам нема чого соромитися ні перед своїм поколінням, ні перед своїми дітьми та онуками, ні перед державою Україна. Галичани-дивізійники з гідністю воювали та гідними воювачами вийшли з війни.

29. Про живих і загиблих. Сьогодні в Україні залишилось кілька десятків дивізійників, вони і досі не мають гідного, належного визнання української держави. Вони ж всеньке своє жертвне життя мріяли про цю державу, мужньо боролися за неї зі зброєю в руках. А їх так і не визнано учасниками національно-визвольної боротьби. Цього очікують десятки тисяч їх дітей, онуків та правнуків! Чекають душі полеглих... Очікують подібного визнання як зробили держави Балтії! Історики мають борг перед ветеранами дивізії, ми повинні його повернути героям, доказавши сутність визвольної боротьби дивізії «Галичина»!

30. Про нинішню владу і дивізію. Я свідомий, що цього не реально домогтися при теперішніх владцях. Відстоювати історичну правду та справедливість слід вперто продовжувати. На сьогодні ця проблема вже знайшла розуміння в межах трьох областей Галичини. Поза межами нашої Галичини дивізійників досі часто трактують зрадниками. Тому з подвійною енергією маємо доказувати всім, що дивізія «Галичина» гідно проявила себе в бойових діях на фронтах Другої світової війни, нічим не заплямувала свого імені та фактично стала одним із символів боротьби українського народу за власну свободу.

І висновок. Емоційний, не науковий і не на сьогодні. На майбутнє! Дивізійники та їхній геройський чин будуть такі визнані державою Україна. Говорю це як син дивізійника Миколи Ходака. Якщо моє покоління цього не доб'ється, то у нас є патріотичні діти, а ще патріотичніші онуки підрастають! Слава Україні! Героям слава!

УДК 82

КРИЗЬ ПЕРЕШКОДИ ТОТАЛІТАРИЗМУ НЕОПАЛИМОЮ КУПИНОЮ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Надія Черкес,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького*

*Украдене ім'я до злодія не звикне.
Якби не ми, то як вас величать?
І Русь, і Рось, і Либідь ані скрикне.
І на уста вікно покладено печать.*

Ліна Костенко

Для кожного народу невід'ємною частиною його сутності є усвідомлення сокровеного запитання: «Хто ми? Чий батьків чиї ми діти?...», без якого неможливо прокладати собі ані виважених шляхів сучасного буття, ані незначних стежин у таємниче майбутнє. Особливо важливим для людських спільнот це питання стає у переламні часи, часи негарздів чи воєнних лихоліть. Тоді на шальках історичних терезів опиняються по-справжньому доленос-

ні цінності, яких оминати неможливо. В останнє шестиріччя Україні також довелося багато переосмислити: виміряти ціну «братньої» любові і вартість справжньої свободи, осягнути глибину щирості і об'ємність щедрості, збагнути чистоту правдивості та виміри олжі. Із піднятим забралом вона опинялася віч-на-віч із націленим у серце вістрям зрадливого меча, чи то пак – дула ворожої гармати у прабатьківському козацькому степу або електронного прицілу надсучасної ракетної установки біля безборонного мирного порогу. І вже зовсім не несподівано у цьому контексті розкривається сутність новітнього тоталітаризму.

У виданому в часи розквіту радянської імперії 11-томному «Словнику української мови» слово «тоталітаризм» подається з ремаркою книж., що мала би недвозначно означати повну непричетність цього поняття до тогочасної дійсності. Наступне ж слово – прикметник «тоталітарний», тлумачиться вельми войовничо: «з відвертою терористичною диктатурою монополістичної буржуазії». [5, X, с. 212]. То чи не прагнення «терористичної диктатури» привело на наші східні землі сучасних «великодержавних» монополістів? Відповідь проглядається цілком прозоро.

Черговий раз терорист-диктатор прорахувався, і обезкровлена Україна, майже без армії й озброєння змогла стати на оборону своїх кордонів. І так відбулося не вперше, Україна не безмовною рабою, а сповнена гідності, завжди простувала нелегкими історичними шляхами своєї стверджуючої життєдіяльності. І за будь-яких обставин український народ був і є тією силою, що залишається незмінним носієм миротворчої ідеї і твердо стоїть на варті сутності нації та держави. Цей витривалий народ веде свій історичний родовід ще з середини I-го тисячоліття н.е., коли починалося його формування і зародження української мови. І різні часи він переживав періоди розквіту та занепаду, відродження і принижень, поневолення та кульмінаційних злетів державності, проте завжди існував як рівний серед рівних, в одному просторі з іншими народами, не принижуючи жодного з них, а нерідко й навпаки вимушено шукаючи свій *modus vivendi* з ними. Якраз оця здатність українського народу розуміти і узгоджувати різні ідентичності по через внутрішні і зовнішні кордони держав і є тією головною особливістю, яка окреслює його значення (1) з *lat.* – спосіб життя, що використовується для позначення згоди сторін із різними поглядами. Із історії нашого народу неможливо вилучити жодної людності; ні мирної хліборобської, ні озброєно-войовничої, ані навіть напівдиккої кочової, - бо усі вони разом не тільки творили цю непросту історію, але й по-своєму долучилися до формування й утвердження його самого – народу українського. І спільна спадщина українців – це водночас і багата, а часами й суперечлива спадщина кримських татар, болгар, угорців, готів, греків, гагаузів, поляків, росіян... і, звичайно ж, - самих українців, які завжди це знали і завжди шанували дружньою-мирні наміри своїх сусідів. Проте ці наміри були не завжди дружніми, а державницькі апетити часто становили серйозну загрозу українським землям. Оскільки державні та різноімперські кордони нерідко перетинали етнічну територію України, то на її теренах створювалися самобутні культурності простори, які нинішні дослідники розглядають як геополітичні українські регіони, наприклад: Закарпаття (колишня підугорська територія), Галичина (у минулому підавстрійська), Волинь і Поділля (підконтрольні Польщі), Лівобережжя та Слобожанщина (з довгочасним домінуванням козацької вольниці), Буковина (з її тривалою рунізацією) та, нарешті, українське Причорномор'я і Донецький басейн (території, колонізовані за часів Російської імперії) [2, с. 24].

Не можна тут оминати увагою і Крим, адже кримські татари – це єдиний, окрім українців, народ сучасної (зауважимо, - неокупованої агресивною Російською Федерацією) України, який самостійно творив історію своєї держав-

ності. Та і нинішній Південь України неодноразово опинявся в епіцентрі суперечок та воєнних баталій цілком відмінних між собою історичних спільнот: землеробів-русинів (українців), кримських татар зі своїми ханами та беями, напівдиких кочових ногайців, готів із Кримських гір, причорноморських греків, італійців-колоністів із Генуї, мореплавних турків-османів із протилежного боку моря [4].

Усі ці народи, контактуючи з Україною мирно торговельно чи воєнно-напружено, так чи інакше докладалися до величезної загальноукраїнської спадщини. Окремі елементи цих здобутків занепадали і втрачалися, якісь – розграбовувалися завойовниками чи «доброзичливцями», інші – залишалися незмінними, ще інші – розвивалися та вдосконалювалися. Але усі вони були надбанням українських земель і звісно, українського народу. Можливо, саме тому і нинішня Україна така цікава, різнобарвна та багатоманітна.

Разом із тим, як на наших теренах осідало чимало цінностей, різних за походженням, етнічною традиційністю чи географічною приналежністю, так і європейські країни збагачувалися тими скарбами, які приходили з України, причому не тільки матеріальними, але й суттєвою мірою саме духовними. І це зовсім не випадково, адже ж через територію нашої землі з давніх часів проходило чимало торговельних і транспортних шляхів із заходу на схід, зі сходу на захід чи з півночі на південь. Із-над Ладозького озера до Понту Авксинського плвли водою чи «волоками» - навантажені багатствами судна напрямком «із Варяг у греки»; дивовижний східний крам мандрував до європейських королівств українськими степами, обростаючи колоритними особливостями місцевого населення. Тому очевидно, що наша культурна спадщина в нинішній Європі чи не найбагатша.

І хоч українці у різні часи могли по-різному впливати на світ, хоч могли вони бути рівнозначно як войовничо озброєними, так і мирно-хліборобськими, хоч і розмовляли часом різними мовами, проте завжди жили власним розумом, створюючи свої суспільно-господарські та політичні моделі, і з часом зібрали такий самобутній історичний досвід, аналогів якому немає ніде. Цей досвід є тим надійним фундаментом, на якому стоїть міцна будівля нашого майбутнього. Та саме цей досвід часто-густо намагалися затушувати, применшити або й зовсім знівечити, аби знівелювати саму сутність української. Волок – ділянка суходолу, по якій перетягали човни та кораблі, щоб потім продовжити шлях по воді. Робилося це впродовж тривалого часу, а не тільки в період тоталітарного режиму наскрізь фальшивої країни Рад, де під прикриттям людинолюбних лозунгів винищувалися цілі покоління непокірних громадян союзних республік безкрайого СРСР.

Першим етапом нівеляції української ідентичності можна вважати тривалий період «міфотворення» історичного минулого Російської імперії - через перекручування фактів усесвітньої історії, через притлумлення розвитку української мови, через заперечення причетності жителів українських земель до подій і персоналій Київської Русі і, зрештою, - через привласнення самої назви цієї колись славної і могутньої держави. На базі минулої величі з легкістю вимальовувалися нові символи і підтвердження неіснуючої величі імперської історії. Саме так було «зліплено» ходове сьогодні поняття «великий руський народ», яким завжди активно послуговуються політики і псевдонаукові для підкріплення шовіністичних великодержавницьких амбіцій Росії і яке фактично ніколи нічого спільного не мало із сильною державою слов'янського світу. Над історичною легендою про «споконвічні російські землі» також ретельно трудилися відомі імперські історики (чи лжеісторики) та навіть і самі правителі Московії ще далеко до Катерининських часів. Якщо перший так званий цар Іван Грозний у стосунках з європейською дипломатією вдавався до звичайної брехні, а Петро I, скопіювавши «Кенігсберзький літопис», вказав метод присвоєння

Московією історії Великого Київського князівства, то Катерина II блискуче завершила картину фальшувань, наповнивши світ власними новотворами «загальноросійських літописних зводів [1, III с. 7]. Над перелицьовуванням українського (давньоруського) літописання на чужоземний манер трудилася ціла «Комісія для складання записок про стародавню історію, переважно Росії» під керівництвом і наглядом графа А.П.Шувалова. До невтомних творців ідеї неосязності «єдиної й неподільної» російської імперії можна віднести, наприклад, таких знаних в Росії дослідників, як А. Болтін, О. І. Лизлов, С. М. Соловйов, Д. О. Корсаков, М. Татищев, В. О. Ключевський та інших, які мали чітке завдання возвеличити «російське отечество» будь-якими методами. Проте серед розмаїття методів найкраще, напевно, вдавалися різноманітні фальсифікації та зображення своїми «іконно руськими», фактів чужої, чи то пак, - української історії [I, II, с. 5 - 6].

Досить одіозне виглядає й утвердження такого засадничого поняття північного сусіда України, як «російський патріотизм», яке постійно підігривається й дуже активно аргументується численними прикладами. Проте про який такий «російський» патріотизм може йти мова, якщо ця patria є зовсім не російського і навіть не слов'янського походження? А народність мерян (мерянська), що населяла колишню територію Московської, Костромської чи Рязанської губернії з VI-VII аж до XVI століття була людністю фінського етносу, про що свідчить велике археологічне дослідження графа Олексія Сергійовича Уварова «Меряни та їхній побут за курганними розкопками» [6].

Не менш приголомшливою є думка російського професора Костянтина Дмитровича Кавеліна (1818-1885), який, зауваживши, що росіяни прожили зовсім не тисячу літ, а набагато менше, посилається на літописи XI сторіччя, де укладач його (літопису – Н.Ч.) знає малоросів і перелічує різні гілки цієї частини руського племені: називає північно-західні частини його племені-кривичів (білоросів) і словен, ще згадує радимичів і в'ятичів – але, на диво, зовсім не знає великоросів. На схід від західних руських племен, де тепер живуть великороси, мешкають фінські племена... Де ж у цей час були великороси?.. Звідки вони взялися, якщо до XI чи XII століття їх не існувало? [3, с. 338].

Замість відповіді на це вочевидь нериторичне запитання вкотре вимальовується парадоксальна за своєю суттю облуда, яка вправно подається як історична наука.

Радянська імперія продовжує сповідувати політику тотальної брехні, долучаючи до неї вивірену ще в епоху царату політику заборон. Перш за все, для перекреслення української національної ідентичності потрібно було якнайшвидше знищити її мову.

Назва меряни походить від назви озера Меря поблизу міста Ростова. Значно менше озеро із такою ж назвою нині відоме як Переяславське озеро [5 с. 2].

Цілий ряд сумнозвісних великоімперських заборонних засобів наче змагається між собою у вишуканості принижень і нівеляції українства. Петро Валуєв, забороняючи у 1863 році будь-яке українське книгодрукування, виголошує активно культивовану у пізніші шовіністичні часи тезу про «зіпсуту польською російську мову» українців, яких і українцями навіть не назива. Емський указ Олександра II витісняє українську мову із церковного та культурного обігу, а циркуляр «Про кухарчиних дітей» 1887 року Івана Делянова прибирає її зі всіх ланок шкільництва. У таких умовах, здавалось би, вижити було неможливо. Навіть тексти під нотами не дозволено було друкувати по-українськи. Насправді число українських книжок станом на 1870 рік становило (вдумаймося!) лише 24. Навіть аматорські недільні школи перестали існувати. Та Україна завжди могла пишатися своїми синами: на її порятунок стають Іван Котляревський зі сміхом своєї «Енеїди» і високими почуття-

ми «Наталки Полтавки», Микола Костомаров своїми історичними студіями, братчики «Кирило-Мифодіївського братства» із гнівним Шевченковим «... вставайте! Кайдани порвіте!» І, зрештою, Михайло Грушевський та створена ним у 1875 році у Львові перша українська національна академія наук (Наукове Товариство імені Т.Шевченка – НТШ), завдяки яким українська сутність незниділа.

Особливо продумано і системно проводилося винищення всього українського у часи розгорнутого радянського тоталітаризму. Якраз у часи (планового розвитку) країни соціалізму відбувається саме планове, широкомасштабне спочатку применшення, а згодом – перекреслення усього, що могло іменуватися українським. І слово «тоталітаризм тут починає «обростати» новими значеннями: тотальна ідеологія, тотальна покора, тотальна нівеляція будь-якої думки, відмінної із панівною, тотальна недовіра, тотальні партійні «чистки», тотально брехлива пропганда, тотальний атеїзм, тотальні репресії мислячих людей, тотальне переслідування всього, що має бодай якісь ознаки національного, тотальний геноцид, тотальне насадження російської мови, тотальний терор.

Для України ота тотальність радянщини обернулася тяжкими наслідками. Незважаючи на вже існуючі публікації особливої уваги дослідників заслуговують чітко окреслені компартійною верхівкою напрямки геноциду українського народу: масова смерть селян в часи двох великих голодоморів 1932-1933р.р. та 1946-1947р.р; ліквідація національної церкви; численні репресії діячів науки та культури; придушення селянських повстань; розгром діяльності ОУН і УПА; комуністичний розгром українського підпілля у часи німецької окупації; запровадження в усіх школах обов'язкового вивчення російської мови та літератури зі зменшенням годин для української мови; арешти в харківському будинку «Слово», якого самі його мешканці тихцем називали ДПЗ (з російської – домом попереднього ув'язнення) і ін.

За кожним із цих напрямків – українські люди з їх непростими долями і страдницькими біографіями, які по змозі протидіяли тоталітарній диктатурі, відстоюючи високу ідею української незалежності.

Останньою спробою відродження тоталітаристської політики щодо України можна вважати діяльність Дмитра Табачника, який спробував ще раз узалежнити українську незалежність, повернувши 12-річну модель європейської шкільної освіти в 11-річну модель школи Росії. Зрештою, цьому «ревнителю» українськості дивуватися не доводиться, особливо після його публічної заяви про те, що «В Україні живе два етноси: галичани і жителі Великої України» (газета «Сьогодні», 30 липня 2010).

Як бачимо, навіть українській ідеї, не кажучи вже про народ України, доводилося торувати свій історичний шлях, долаючи нелегкі, а часто смертоносні перешкоди різних виявів тоталітаризму. Та вона, проте, проростала в умах українців, долаючи дрімучу тайгу і колючі дроти заслань, пробиваючись крізь мури казематів і найвишуканішу брехню. Проростала, бо українськість – це те істинно рідне і праведне, що житиме ще не одне покоління народу нашого.

Література

1. Білінський Володимир. Країна Моксель, або Московія; історичне дослідження: у 3-х кн. (Білінський Володимир Броніславович. – Країна Моксель, або Московія. – 2-ге вид., виправлене і доповнене). / Тернопіль: Навчальна книга-Богдан:Кн.І, 2018.-376 с.; Кн.ІІ, 2017, - 320 с.; Кн. ІІІ, 2019, - 320 с.
2. В'ятрович В. Україна. Історія з грифом «Секретно» / Володимир В'ятрович.- 3-те вид. – Харків: книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. – 512 с., іл.
3. Кавелин К.Д. Мысли и заметки о русской истории // Вестник Европы. – 1866. – т.2 –

с.336-340.

4. Лицарі Дикого Поля «Плугом і мушкетом / Історія без цензури. «Лікбез. Історичний фронт». – Харків: КСД, 2016. – 352 с.

5. Словник української мови / за заг. ред. акад. Білодіда І.К./ – Київ: наукова думка, т.І – XI, 1970-1980.

6. Уваров А.С. Меряне и их быт по курганным раскопкам. – Москва: Синодальная типография, 1872, - 215 с.

УДК 94(477)

ДЕНЬ ПЕРЕПОХОВАННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В УКРАЇНІ У БОРОТЬБИ УКРАЇНЦІВ ЗА СВОЮ ДЕРЖАВНІСТЬ

Людмила Чорна,

*кандидат історичних наук, завідувач відділу наукових досліджень
Шевченківського національного заповідника*

Розкривається значення духовної спадщини Тараса Шевченка, Тарасової Гори для українських патріотів у їх боротьбі за державність України, особливий статус дня перепоховання Шевченка (22 травня) за радянського часу і у незалежній Україні.

Ключові слова: Тарас Шевченко, Тарасова Гора, 22 травня, шістдесятники, Шевченківський національний заповідник.

The meaning of spiritual heritage of Taras Shevchenko is revealed, Tarasova Gora for Ukrainian patriots in their struggle for the statehood of Ukraine; special status of the day of reburial of Shevchenko (22 of May) during the Soviet time and in the modern Ukraine.

Keywords: Taras Shevchenko, Tarasova Gora, 22 of May, shestdesiatniki, Shevchenko national reserve.

У багатьох народів є сакральні місця, куди людина прагне потрапити хоча б раз у житті. Для українців таким місцем є Тарасова (колишня Чернеча) Гора. Тут, 22 травня (за новим стилем) 1861 року знайшов вічний спочинок Тарас Шевченко. Уже в рік його поховання у навколишніх селах стали поширюватися легенди стосовно могили поета: люди не вірили у його смерть, а важка домовина, яку в Каневі не відкривали, наштовхувала на думку, що вона зберігає якусь таємницю. Чутки про «святині ножи», які знаходяться у могилі, а Шевченко, насправді, – живий, поширювалися серед народу. Це спричинило навіть до відкриття жандармами справи, а Григорію Честахівському, художнику і товаришу Тараса Шевченка, який супроводжував його домовину із Петербурга до Канева, а потім, разом із мешканцями навколишніх сіл, вивершив над похованням насип на зразок козацької могили, було заборонено надалі залишатися в Каневі, і він змушений був повернутися до Петербурга [5 с.112]. Так, із часу перепоховання Тараса Шевченка, як за царату, так і у радянський час, влада пильно стежила за відвідувачами могили поета. І це мало своє підґрунтя, адже Тарасова Гора стала місцем, куди здійснювали паломництво справжні патріоти України. Вклонитися місцю поховання генія прибували видатні українські письменники, поети, митці. За їх описами, спогадами, мистецькими творами можна прослідкувати, як змінювалася Гора, як на ній відбивалися політичні процеси на теренах України.

Записи відвідувачів у Книгах вражень музею біля могили поета висвітлюють певний соціальний зріз суспільства: для одних Тарас Шевченко – «Батько», до якого звертаються, як до живого, звіряючи йому свої болі, надії і сподівання на краще майбутнє для України; інші – славлять «Партію» та «турботу радянської держави».

Особливо багато відвідувачів було у травневі дні, у день перепоховання